

организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) : автореф. дисс. ...канд. юрид. наук : специальность 12.00.10 «Международное право; Европейское право». – Казань, 2008. – 26 с.

11. Малинин С. А. Совещание в Хельсинки (1975 г.) и международное право // Правоведение. – Л., 1976. – № 2. – С. 20-29.

12. Программное регулирование как орудие человеческого измерения и стабильного развития в регионе ОБСЕ : доклад С.NGO/63/10 / Лобов Д. В., Кроленко В. О., Клочков В. О. // Итоговая конференция ОБСЕ 2010 г. ; URL : http://www.osce.org/documents/html/pdftohtml/46611_ru.pdf.html

13. Хоменко М. М. Місія ОБСЄ в Україні: основні напрями та результати діяльності // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2000. – Вип. 22. – Ч. II. – С. 72–82.

УДК 342.56

Кібець В.О.,
заслужений юрист України, канд. юрид. наук,
начальник територіального управління
Державної судової адміністрації в Сумській області

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ СУДОВОГО УПРАВЛІННЯ

У статті проаналізовано зарубіжний досвід діяльності професійних судових управлінців з метою здійснення цими посадовцями належного та ефективного організаційного забезпечення діяльності судів, а також акцентовано увагу на існуванні в деяких державах спеціально утворених органів суддівського самоврядування, до складу яких зазвичай входять і представники органів виконавчої влади, яким, як правило, законодавством відповідних держав надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Ключові слова: судовий адміністратор, зарубіжний досвід, повноваження, голова суду, суддя.

The article analyzes the foreign experience of professional court administrators in order to implement these officials with proper and effective organizational support for the activity of courts, it also emphasizes on the existence in some states of specially formed bodies of judicial self-government, which usually include representatives of executive authorities, who, as a rule, have the right to select candidates for positions of judges, as well as disciplinary liability of judges.

Keywords: the court administrator, the foreign experience, the powers, the court chair, the judge.

Постановка проблеми. Справедливе судочинство та належний захист прав і свобод людини можливі не лише за наявності досконалого процесуального законодавства, а й судового управління (адміністрування), тобто організації роботи судової влади.

Суди системи судоустрою України поряд зі своєю основною функцією – правосуддя, здійснюють і низку інших, допоміжних функцій, покликаних сприяти оптимізації здійснення правосуддя. Це такі дії посадових та службових осіб органів судової, у деяких випадках, виконавчої влади, які здійснюються у сфері судового управління, й які прямо не стосуються процесуальної діяльності судів, а спрямовані на організаційне їх забезпечення (кадрове, матеріально-технічне, фінансове тощо).

Аналіз дослідження даної проблеми. Важливо зазначити, що питанню судового адміністрування приділяли увагу багато науковців: Ю. Битяк, В. Авер'янов, І. Голосніченко, А. Стрижак, Д. Притика, О. Коротун, В. Кривенко, Г. Барабаш. Але дослідження в цьому напрямі ще не завершені й потребують подальшого поглиблення та праворозуміння, тим більше з урахуванням зарубіжного досвіду з метою подальшої його адаптації до сучасних умов національної системи судоустрою України.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід свідчить про існування моделей, що повністю сприйняли досягнення

передових теорій науки управління з дотриманням вимог, які забезпечують незалежність судів.

У більшості розвинених у правовому розумінні країн виконання допоміжних, непроцесуальних функцій покладається на судових адміністраторів (клерків суду, працівників апарату). Наприклад, такий підхід реалізовано в законодавстві Нідерландів, Фінляндії, ФРН тощо [1].

У різних державах існують різні підходи до тлумачення суті професії судового адміністратора, функціонального навантаження, розуміння його ролі в загальних процесах розвитку судової системи, розподілу функцій між судовими адміністраторами та суддями у сфері управління судами як інституціями. Крім того, у зарубіжних країнах посади, на які покладено здійснення функцій із керівництва апаратом суду, існують на різних рівнях і мають різні назви: адміністратор суду штату, адміністратор суду першої інстанції, керівник апарату суду, секретар суду, координатор суду, старший консультант із кадрових питань, керівник служби пробації, керівник окружної адміністративної служби, керівник районної адміністративної служби, а також інші.

Але варто відзначити, що родоначальниками запровадження посади керівника апарату суду, становлення його правового статусу та сучасної концепції адміністрування в суді є США та Канада.

Наприклад, у Канаді адміністратори суду з'явилися ще наприкінці 60-х років XIX століття у провінційних судах із метою адміністративної модернізації судів. Судові адміністратори тісно співпрацювали з головами судів, які делегували їм частину своїх управлінських функцій. Лише тоді, коли пройшло 10 років, посада адміністратора з'явилась у всіх судах Канади і судові адміністратори були повністю визнані серед суддівського корпусу і встановлені вже рівноправні стосунки з головами судів.

Хоча посада судового адміністратора з'явилася в Канаді раніше, ніж у США, оскільки в США ця посада з'явилася лише з часу проведення судової реформи у 2000 р., саме США

необхідно вважати місцем народження посади сучасного судового адміністратора.

Дослідження сучасної системи адміністрування судів у США дає можливість виокремити такі її основні елементи: 1) суд вищої інстанції, що розробляє адміністративну політику відповідної судової вертикалі, відображає основні її напрямки у судових рішеннях, директивах чи наказах; 2) голова суду, як правило, здійснює контроль за реалізацією основних напрямків діяльності суду; 3) адміністратор суду штату здійснює адміністративну підтримку голови суду і суду в цілому в реалізації основного курсу діяльності суду, а також бере участь у здійсненні інших різноманітних адміністративних заходах, використовуючи при цьому людські й матеріально-технічні ресурси відповідного підрозділу (відділу); 4) голови судів першої інстанції та апеляційних судів спрямовують діяльність суддів, які працюють у цих судах, відповідно до основного курсу, визначеного Верховним Судом, виконуючи при цьому певні адміністративні функції; 5) адміністратори й адміністративні відділи судів першої інстанції надають основну допомогу головам судів у виконанні ними адміністративних обов'язків. Таким чином, у США проведено розмежування повноважень голови суду та судового адміністратора [2, с. 34].

Якщо говорити більш конкретно, то посадова особа, а саме адміністратор суду, виконує такі допоміжні й адміністративні обов'язки, які є досить істотними для належного здійснення правосуддя судьями судів усіх рівнів судової системи США, прикладом яких є організація документообігу, введення рішень суду в реєстр, керування датами слухань, видання рішень. Професійні судові адміністратори навіть лише в американських судах можуть називатися по-різному: судовий адміністратор, клерк суду, виконавчий директор суду, судовий менеджер, головний адміністратор, директор суду.

У Сполучених Штатах Америки судові адміністратори не зобов'язані бути дипломованими юристами (і більшість із них не має юридичної освіти), незважаючи на те, що саме на них покладене завдання управління тим середовищем, у якому судді та адвокати виконують головне призначення судочинства [3]. Як

бачимо, суди можуть залучати судових адміністраторів, що не є професійними суддями, але мають професійні знання і навички в галузі фінансів та управління організаціями.

Судові адміністратори і в судах штатів, і у федеральних судах США за своїм статусом і функціональними обов'язками, по суті, є «першими заступниками» відповідних голів судів. При цьому вони самостійно виконують функції з матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності судів. Досить широкий обсяг повноважень голів вищестоящих судів стосовно суддів, зокрема й нижчого рівня, реалізується як самостійно, так і через спеціальні структури центрів із підвищення кваліфікації суддів, комісії тощо [4].

Сучасна ж судова адміністрація в Канаді ґрунтується на принципах співпраці та колективної роботи, особливо голови та адміністратора суду, стосунки між якими часто складаються партнерські, при цьому адміністратори судів у Канаді, як правило, мають широку свободу дій, багато рішень ухвалюючи самостійно або після консультацій із головою суду. На адміністратора суду, як правило, покладені обов'язки щодо розподілу справ і складання графіка слухань, під контролем голови суду, здійснення управління працівниками апарату суду, а також складання та виконання бюджету.

Крім того, судові адміністратори в США і Канаді створили власні професійні організації, в рамках яких проводяться регулярні зустрічі й видаються фахові періодичні видання. Саме такі організації підтримують роботу спеціальних центрів досліджень і професійної підготовки судових адміністраторів, де судові адміністратори обмінюються знаннями і досвідом між собою, отримуючи при цьому постійну підтримку і допомогу від своїх колег.

Як ми вже згадували, європейські країни також пішли шляхом США та Канади і запровадили в судах посаду судового адміністратора, розуміючи, що ініціативні методи управління та ефективні керівні кадри є невід'ємними факторами успіху і досягнення досконалості будь-якого суду.

Також велике значення для забезпечення здійснення правосуддя у всіх державах мають органи суддівського

самоврядування, до складу яких, як правило, входять і представники органів виконавчої влади.

До форм суддівського самоврядування деякі дослідники відносять будь-які вищі ради судової влади.

Але існують й науковці, такі як В. О. Григор'єв та В. Є. Чиркін, які вважають помилковим під органами суддівського співтовариства (самоуправління) розуміти конституційні органи, такі як Вищу раду правосуддя у Бельгії, Вищу судову раду у Болгарії, Державну раду правосуддя в Угорщині, вищі ради магістратури в Італії, Румунії, Франції, Португалії [5, с. 109; 6]. Але більш прийнятною, на наш погляд, є позиція щодо віднесення вищезазначених органів, а саме ради судів, вищі ради магістратури, ради правосуддя та інших, до органів суддівського самоврядування, оскільки ці органи відносять за конституціями відповідних держав до органів судової влади, хоча судові функції вони не виконують, а відповідно законодавством їм надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів, призначення голів судів, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Крім того, передбачається участь суддів в управлінні судовими системами держав через вибори своїх представників до Вищих судових рад (Рад магістратур).

Так, у Франції, Італії, Португалії та ряді інших країн Вища рада магістратури – це особливий орган державної влади, основне завдання якого – добір кандидатур на посади суддів, а також здійснення дисциплінарної функції щодо суддів [7, с. 125]. Відповідно до Конституції Іспанії Генеральна рада судової влади здійснює керівництво діяльністю судової гілки влади, виконуючи при цьому нагляд над правосуддям [8, с. 220]. У Великобританії управління справами судів належить Службі судів та трибуналів її Величності. Це інтегрована агенція, що функціонує в межах Міністерства юстиції та забезпечує ефективне функціонування судів в Англії, Ірландії, деяких судів Шотландії та Уельсу. Служба її Величності керує більше ніж 21000 працівниками судів приблизно у 650 судах [9].

Крім того, у світовій практиці є випадки, де взагалі простежується значна роль виконавчої влади на суди усіх рівнів,

зокрема й апеляційної інстанції, тобто, у тих країнах, де на міністерства юстиції покладені функції управління судами. У такому разі, прикладом є Німеччина, де на Федеральне міністерство юстиції ФРН та міністерства юстиції земель покладається обов'язок із призначення значної частини суддів [10, с. 61]. Є випадки, коли вищі ради юстиції виконують дорадчі функції при президентах держав із питань кадрового та організаційного забезпечення судової влади (Грузія, Казахстан).

Крім того, вищі ради магістратури, загальнодержавні ради суддів, вищі кваліфікаційні суддівські колегії – органи суддівського самоврядування, створення яких передбачається багатьма новітніми конституціями: Франції [11], Італії [12], Іспанії [13], Каліфорнії [14], Бразилії [15], Болгарії [16], вирішують питання формування суддівського корпусу і кар'єри суддів та прокурорів, призначення на посаду, дисциплінарної відповідальності, реорганізації окремих судів, інспектування судів у необхідних випадках.

Для нагляду за управлінням бюджетом судової гілки влади, збирання статистичних даних, упровадження політичних інновацій та упорядкування законодавчих відносин у США у 1939 році було утворене Адміністративне управління судів США. Але відповідальність за освіту суддів усіх рівнів та працівників суду було покладено на Федеральний судовий центр, що розробляє програми і матеріали для працівників суду, включаючи адміністраторів суду, співробітників служби пробації та службовців, які здійснюють заходи, необхідні до початку судового процесу, а також розробляє програми професійної підготовки суддів та відповідні матеріали, призначені для того, щоб допомогти суддям управляти усе більшим навантаженням справами і в той самий час стежити за відповідними подіями в законодавстві, науці та технологіях [10].

Вища магістратська рада Румунії уповноважена вносити пропозиції Президентові щодо кандидатур на призначення суддями і прокурорами (крім призначень із випробувальним терміном); ухвалення рішень щодо підвищення по службі, переведення на іншу роботу (у системі), відсторонення від роботи, про відставку суддів, затвердження результатів

кваліфікаційних іспитів магістратів, виконання функцій дисциплінарної суддівської колегії, а також прийняття рекомендацій щодо організаційного забезпечення судочинства. Подібними повноваженнями наділена також Національна рада юстиції як найвищий орган суддівської адміністрації в Угорщині [10].

Висновки. Отже, професійні управлінці відіграють дедалі вагомішу роль у роботі судів у різних країнах світу (США, Канада, Франція, Німеччина, Португалія та ін.), водночас із цим відбувається подальший розвиток і становлення професії судового адміністратора, з метою здійснення цими посадовцями належного та ефективного організаційного забезпечення діяльності судів. Велике значення для забезпечення здійснення правосуддя в усіх державах мають спеціально утворені органи суддівського самоврядування, до складу яких зазвичай входять і представники органів виконавчої влади, яким, як правило, законодавством відповідних держав надається право щодо відбору кандидатів на посади суддів, а також притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Проаналізувавши зарубіжний досвід у сфері судового управління, ми маємо можливість скористатися надбаннями світової цивілізації та сформулювати на цій основі рекомендації та пропозиції щодо використання позитивного досвіду зарубіжних країн для удосконалення діяльності судів у нашій державі.

Література:

1. Fabra M. Policies to Enhance the Quality of Justice in Europe / M. Fabra. – Paris, Edition Montehreition, 2005. – С. 69–87.
2. Керівник апарату суду: вступ до професії : посіб. з теми «Управління судом» / кол. авторів: Л. М. Москвич, І. В. Назаров, І. М. Осика, О. В. Сердюк [та ін.]. – Київ, 2013. – Кн. 1. – 142 с.
3. История учений о государстве и праве. Мировая и отечественная государственно-правовая мысль XX–XXI вв. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://economiclaw.ru>.
4. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Харків : Право, 2010. – 464 с.
5. Сравнительно-правовой анализ конституций европейских государств / ред. В. А. Григорьев. – Тирасполь, 2006. – 728 с.

6. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран : учебник / В. Е. Чиркин. – Москва : Юрист, 1997. – 568 с.

7. Авдєєнко С. В. Можливості використання зарубіжного досвіду правового забезпечення та організації діяльності судів в Україні / С. В. Авдєєнко // Європейські перспективи. – 2014. – № 7. – С. 121–127.

8. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. / В. І. Шишкін. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 336 с.

9. Судове адміністрування : навчальна програма дистанційного курсу (в режимі онлайн) [Електронний ресурс]. – Київ, 2016. – 330 с. – Режим доступу : http://www.fair.org.ua/content/library_doc/curriculum_court_adm_online.pdf.

10. Обрусна С. Ю. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України / С. Ю. Обрусна // Вісник Вищої ради юстиції. – № 4. – 2010. – С. 52–73.

11. Конституция Французской Республики : от 4 окт. 1958 г. // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлит-форм, 2006. – С. 60.

12. Конституция Итальянской Республики // Конституции зарубежных стран. – Москва : Юрлитформ, 2006. – С. 84.

13. Конституция Испании : одобр. ген. кортесами на пленар. заседаниях конгресса депутатов и сената 31 окт. 1978 г. : утв. испан. народом на референдуме 6 дек. 1978 г. : подписана е. в. королем перед ген. кортесами 27 дек. 1978 г. // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлитформ, 2006. – С. 224.

14. Конституция штата Калифорния // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлитформ, 2006. – С. 279.

15. Конституция Федеративной Республики Бразилии : от 5 окт. 1988 г. // Конституции зарубежных стран : сборник / сост. В. Н. Дубровин. – Москва : Юрлит-форм, 2006. – С. 336–350.

16. Конституция Республики Болгария : от 12 июля 1991 г. // Конституции государств Европы : в 3 т. / под ред. Л. А. Окунькова. – Москва : Норма, 2001. – Т. 1. – 824 с.

17. Марусяк Л.О., Органи та інститути, відповідальні за процеси адаптації в Україні та РФ // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2017. № 4. С. 103-114.